

प्रियमेघ आङ्गिरसः। इन्द्रः, १४-१९ ऋक्षाश्चमेधौ। गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रगाथः - (अनुष्टुप् + गायत्रयौ)

१,४,७,१० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती।

आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि। तुविकूर्मिमृतीषहमिन्द्र शविष्ठ सत्पते ॥ ८.०६८.०१

ऊतये- रक्षायै। सुम्नाय- सुखाय। शविष्ठ- बलिष्ठ। सत्पते- सतां पालक। तुविकूर्मि- बहुकर्माणम्।
ऋतीषहम्- शत्रुभिभावुकम्। त्वा- त्वाम्। रथम्। यथा- इव। आ वर्तयामसि- आवर्तयामः ॥१॥

तुविशुष्म तुविक्रतो शचीवो विश्वया मते। आ पप्राथ महित्वना ॥ ८.०६८.०२

तुविशुष्म- प्रभूतबल। तुविक्रतो- प्रभूतसङ्कल्प। शचीवः- महाप्राज्ञ। मते- महामते। विश्वया-
सर्वभूतहितङ्करेण। महित्वना- माहात्म्येन। आ पप्राथ- आपूरितवानसि ॥२॥

यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः। हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ॥ ८.०६८.०३

यस्य। महः- महात्मनः। ते- तव। हस्ता- हस्तौ। महिना- माहात्म्येन। परि ज्मायन्तम्- परितो
गच्छन्तम्। हिरण्ययम्- दीप्तम्। वज्रम्। ईयतुः- गृहीतः ॥३॥

विश्वानरस्य वस्पतिमनानतस्य शवसः। एवैश्च चर्षणीनामूती हुवे रथानाम् ॥ ८.०६८.०४

हे मरुतः प्राणविशेषाः। वः- युष्माकम्। चर्षणीनाम्- वीराणाम्। एवैः- गतिभिः। रथानाम्।
ऊती- गमनैश्च। विश्वानरस्य- सर्वभूतहितस्य। अनानतस्य। शवसः- बलस्य। पतिम्-
अधिदैवतमिन्द्रम्। हुवे- आह्वये ॥४॥

अभिष्टये सदावृधं स्वर्मींहेषु यं नरः। नाना हवन्त ऊतये ॥ ८.०६८.०५

अभिष्टये- सदेष्टायै। सदावृधम्- सदा वर्धकम्। स्वर्मींहेषु- स्वर्गप्राप्तिसाधनेषु। यम्। नरः-
नेतारः। ऊतये- रक्षायै। नाना- नानाविधतया। हवन्ते- आह्वयन्ति ॥५॥

परोमात्रमृचीषमिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम्। ईशानं चिद्वसूनाम् ॥ ८.०६८.०६

परोमात्रम्- परस्ताद्वर्तमानम्। ऋचीषमम्- ऋचा समम्। उग्रम्- उद्गूर्णम्। सुराधसम्- सुसंसिद्धम्। वसूनाम्- सम्पदाम्। ईशानम्- वशिनम्। इन्द्रमाह्वयन्ति ॥६॥

तंतमिद्राधसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये। यः पूर्व्यामनुष्टुतिमीशे कृष्टीनां नृतुः ॥ ८.०६८.०७

यः। पूर्व्या- पुराणीम्। अनुस्तुतिम्। कृष्टीनाम्- प्रजानाम्। नृतुः- नर्तनशीलः सन्। ईशे- स्वामित्वं वहति। तम्। इन्द्रम्। महे- महत्यै। राधसे- संसिद्धयै। पीतये- रसानुभूतये। चोदामि- चोदयामि ॥७॥

न यस्य ते शवसान सख्यमानंश मर्त्यः। नकिः शवांसि ते नशत् ॥ ८.०६८.०८

यस्य। शवसान- बलिष्ठ। सख्यम्- समानख्यातिम्। मर्त्यः- मरणधर्मा। ते- तव। न। आनंश- व्याप्नोति। ते- तव। शवांसि- बलानि। नकिः- न। नशत्- व्याप्नोत्येव ॥८॥

त्वोतासस्त्वा युजाप्सु सूर्ये महद्धनम्। जयेम पृत्सु वज्रिवः ॥ ८.०६८.०९

वज्रिवः- वज्रिन्। पृत्सु- आवरणैर्जनितेषु युद्धेषु। त्वोतासः- त्वद्रक्षिताः। त्वा युजा- त्वद्योगेन। अप्सु- मूलशक्तिधारासु। सूर्ये- आत्मसूर्ये। महत्- महती। धनम्- या सम्पदस्ति ताम्। जयेम ॥९॥

तं त्वा यज्ञेभिरीमहे तं गीर्भिर्गिर्वणस्तम। इन्द्र यथा चिदाविथ वाजेषु पुरुमाय्यम् ॥ ८.०६८.१०

तम्- अमुम्। त्वा- त्वाम्। यज्ञेभिः- पूजाभिः सङ्गतिकरणैर्दानैः। ईमहे- याचामहे। तम्। गिर्वणस्तम- अतिशयेन गीर्भिः सम्भजनीय। गीर्भिः- वाग्भिरीमहे। इन्द्र। यथा। वाजेषु- सद्गतिषु। पुरुमाय्यम्- बहुप्राज्ञम्। आविथ- ररक्षिथ। तथा मां रक्ष ॥१०॥

यस्य ते स्वादु सख्यं स्वाद्वी प्रणीतिरद्रिवः। यज्ञो वितन्तसाय्यः ॥ ८.०६८.११

अद्रिवः- वज्रिन्। यस्य। ते- तव। सख्यम्। स्वादु- आस्वादनीयम्। प्रणीतिः- प्रकर्षनयनम्। स्वाद्वी- आस्वादनीयम्। यज्ञः। वितन्तसाय्यः- विशेषेण तननीयः ॥११॥

उरु णस्तन्वे३ तन उरु क्षयाय नस्कृधि। उरु णो यन्धि जीवसे ॥ ८.०६८.१२

नः- अस्माकम्। तन्वे- देहाय। तने- तनयाय। उरु- प्रभूतम्। कृधि- कुरु। नः। क्षयाय- निवासाय। उरु कृधि। नः। जीवसे- जीवनाय। उरु। यन्धि- यच्छ ॥१२ ॥

उरु नृभ्य उरु गव उरु रथाय पन्थाम्। देववीतिं मनामहे ॥ ८.०६८.१३

नृभ्यः- मनुष्येभ्यः। गवे- धेनवे। रथाय। पन्थाम्- मार्गम्। उरु कुरु। देववीतिम्- दिव्यानुभूतिम्। मनामहे- ध्यायामः ॥१३ ॥

उप मा षट्वाद्वा नरः सोमस्य हर्ष्यां। तिष्ठन्ति स्वादुरातयः ॥ ८.०६८.१४

षट्। नरः- नराः। सोमस्य- रसस्य। हर्ष्यां- हर्षेण। स्वादुरातयः- आस्वादनीयदानाः। द्वाद्वा- युग्मौ भूत्वा। मा- माम्। उपतिष्ठन्ति ॥१४ ॥

ऋज्राविन्द्रोत आ ददे हरी ऋक्षस्य सूनवि। आश्वमेधस्य रोहिता ॥ ८.०६८.१५

इन्द्रोते- इन्द्ररक्षासम्पन्न। ऋक्षस्य सूनवि- आवरणबाधकस्य। ऋक्ष वधे। आश्वमेधस्य। रोहिता- दीप्तौ। ऋज्रौ- ऋजुगती। प्राणाश्वौ। आ ददे- गृह्णामि ॥१५ ॥

सुरथौ आतिथिगवे स्वभीशूराक्षे। आश्वमेधे सुपेशसः ॥ ८.०६८.१६

आतिथिगवे- अतिथिभिर्गमनीये। सुरथानश्वान् गृह्णामि। आक्षे- आवरणबाधके। स्वभीशूनश्वान् गृह्णामि। आश्वमेधे। सुपेशसः- सुरूपानश्वान् गृह्णामि ॥१६ ॥

षष्ठ्यौ आतिथिगव इन्द्रोते वधूमतः। सचा पूतक्रतौ सनम् ॥ ८.०६८.१७

अतिथिगवे- अतिथिभिर्गमनीये। इन्द्रोते- इन्द्ररक्षासम्पन्ने। सचा- सह। पूतक्रतौ- शोधितप्रज्ञासम्पन्ने। षट्। वधूमतः- वडवायुक्तान्। अश्वान्- प्राणतुरगान्। सनम्- लब्धवान् ॥१७ ॥

ऐषु चेतदृषण्वत्यन्तर्ऋज्रेष्वरुषी। स्वभीशुः कशावती ॥ ८.०६८.१८

एषु- एतेषु । ऋजेषु- ऋजुगतिषु । अन्तः- मध्ये । अरुषी- रोचमाना । वृषण्वती- वर्षिणी ।
स्वभीशुः- शोभनप्रग्रहा । कशावती । सुष्ठु नियमितेति भावः । वडवा । चेतत्- ज्ञायते ॥१८॥

न युष्मे वाजबन्धवो निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि दीधरत् ॥ ८.०६८.१९

वाजबन्धवः- हे अन्नदातारः । युष्मे- युष्मासु । निनित्सुः- निन्दकः । चन- च । मर्त्यः । अवद्यम्-
दोषम् । न । अधि दीधरत्- आरोपयति ॥१९॥

Dr. Rangrahi